

10. Etnografske bilješke s (nogometnih) terena

27. 8. 2016., Ljubljana, Slovenija

Nogometni klub Olimpija Ljubljana – Football Club Luka Koper

Karte za ovu utakmicu kao dobar primjer globalizacije prodavao je *Eventim*, njemačka tvrtka preko koje sam već i u Hrvatskoj kupovao ulaznice, no internetska kupovina ovaj put nije bila opcija zbog privremenosti boravka u Ljubljani. Sam je stadion *Stožice* vrlo moderno zdanje, kako sam komentirao s kolegom Teodorom Borisovim, doktorandom suvremene povijesti na sofijskom sveučilištu i novinarom u cijenjenom bugarskom sportskom časopisu *Meridian mač*, zasigurno najljepši nogometni stadion u jugoistočnoj Europi. Stadion je, zapravo, dio sportskog kompleksa *Stožice* izgrađenog 2010. godine i neposredno je povezan sa sportskom dvoranom, natkrivenim parkiralištem s 1300 mjesta i drugim sportskim objektima, a cijena izgradnje ovog gradskog objekta bila je 97,2 milijuna eura (Šport Ljubljana 2016). Stadion bismo prema Baleovoj (1993) podjeli mogli nazvati postmodernim tipom, iako nema toliko dominantne poslovne prostore, a kako i priliči tome tipu stadiona, smješten je na rubu grada, blizu gradske obilaznice i području koje prije nije bilo urbanizirano. Dolazak u *Centar Stožice* nije kompliciran zbog dobrog prometnog usmjeravanja iz svih dijelova Ljubljane, a na samom kompleksu put prema stadionu našao sam slijedeći veće ili manje grupice ljudi s prilično vidljivom odjećom s obilježjima nogometnog kluba *Olimpija*, ponajviše klupskim dresovima ili pamučnim majicama. Kako kartu nisam kupio ni preko interneta ni u *Eventim*ovim trgovinama, trebalo je prvo potražiti mjesto za njezinu prodaju. U ovom pokušaju ubrzo sam osjetio kako postmoderni svijet mrežne prodaje pogađa moj modernistički pristup pretpostavljenih funkcionalističkih lokacija prodaje karata za sportska zbivanja. Iako me put do stadiona vodio pokraj dvorane, u kojoj je također bilo sportsko zbivanje, slovenska košarkaška reprezentacija igrala je pripremnu utakmicu, i uz koju sam vidio natpise o „prodaji vstopnic“, *logika* me

je tjerala prema istim takvim mjestima na stadionu. Nakon nekoliko minuta hoda doista sam našao predviđene prostore uz najposjećeniji dio stadiona, njegov istočni sektor, odnosno tribinu C, smještenu nasuprot loža i novinarskih mjesta u zapadnom sektoru A, no oba *kioska* s natpisima o prodaji karata bila su zatvorena. Misao da je sektor A važniji pa da se možda tamo prodaju karte odvela me je i do njega, no osim ulaza za VIP goste ništa slično nisam našao. Nije mi preostalo drugo nego priupitati dolazeće navijače o mjestu za prodaju karata, a prvi je izbor pao na jednoga *veselijeg* navijača sa sinom otprilike srednjoškolske dobi. Nakon što mu se sin zaputio prema dvorani, upitao sam gospodina u vrlo starom Olimpijinom dresu (sin je imao mnogo noviji) gdje se mogu kupiti karte te dodao da sam stranac u Ljubljani koji bi želio pogledati utakmicu Olimpije. Veselje toga gospodina u kasnim pedesetim godinama još se više povećalo, kao i osmijeh, i uz konstataciju „Ispravno“, rekao mi je da samo gledam kamo ide „mulac“ koji je otišao kupiti karte za njih dvojicu. Na kraju su se karte kupovale na šalterima uz *košarkašku* dvoranu, na ne od stadiona vidljivom mjestu, a da se radi o ulaznicama za stadion svjedočio je samo jedan mali, na papiru formata A4 otisnut natpis „NOGOMET“. Cijena je ulaznice bez ikakvog popusta, koji imaju primjerice djeca i umirovljenici, deset eura. Želju za suvremenim poslovanjem Olimpije, u kojemu je prodaja ulaznica dislocirana od kluba, svjedoči i fiskalni račun izdan uz ulaznicu, na kojemu stoji da mi je i kartu uz stadion prodao *Eventim*. Kako nas je na stadionu, prema novinskim izvještajima, bilo oko dvije tisuće, valjda se ova poslovna dislokacija isplati Olimpiji, ali i Eventimu. Na stadion se, kao i na sve suvremene stadione, ulazi silaženjem, a redar koji je kontrolirao kartu samo ju je pogledao i lagano poderao, ne tražeći da se provlači kroz postavljene skenere. Pregled dodirima je bio prilično diskretan i obavio ga je isti redar, a policija, koje nije na stadionu ukupno bilo više od dvadesetak, sve je promatrala samo iz udaljenosti. Već nakon nekoliko desetaka metara od ulaza dolazi se do prostora za sjedenje i otvara se prekrasan pogled na stadion. I tu postmoderna ideja stadiona još jasnije dolazi do izražaja. Odmah je vidljivo da je dolazak na stadion zamišljen i kao estetski doživljaj, sve je ugodno oku, stolice su namjerno u različitim bojama i rade zanimljive zeleno-sive obrasce, čak i krovna konstrukcija veseli oko jer je iznutra izvedena tako da podsjeća na, recimo, saće. Iako sam sjedio u osamnaestom redu, od ukupno dvadeset, ne sjećam se kad sam imao bolji pogled na teren, a znao sam sjediti ili stajati i u prvim redovima hrvatskih stadiona. Važan je razlog za to sigurno što je ovo samo nogometni stadion, i teren se nalazi neposredno iza male ograde tribina. Prema službenim podacima stadion prima 16 038 gledatelja,

koji bez obzira gdje se na njemu nalazili imaju dobar pogled na igrače i zbivanja na terenu, a čak i ako počne padati kiša ne moraju brinuti jer su svi pod krovom. Sjedalice su također dobre kvalitete i otvaraju se na preklop, pa su me i tako više podsjetile na one u dvoranama nego uobičajene na nogometnim stadionima. Iz SAD-a je prenijeta i ideja puštanja glasne glazbe preko zvučnika, valjda da zabavlja ljude ako se ne mogu sami, no ovdje se audio služba malo opustila pa je glazba treštala i kad je utakmica već počela, što se ne bi smjelo događati. Sama je utakmica igrom bila mizerna, gostujući klub *Luka Koper* nije pokazivao nikakve ambicije za igru, pa je jedan od njihovih boljih veznih igrača Ibričić gotovo cijelo prvo poluvrijeme proveo na poziciji koju inače igraju stoperi. Olimpija je imala nešto više želje, no samo toga, kreacija je bila slabašna i poluvrijeme je prošlo bez prave izrađene akcije. No i ovako je skoro došlo do gola kad je jedan udarac s 20-ak metara prvo pogodio prečku, pa golmana Kopra u leđa i potom se nekom čudnom zaigranošću lopta odlučila malo prošetati uz gol crtu, ali je ne prijeći. Drugo poluvrijeme bilo je slično, igra na sigurno obje momčadi, s gotovo svim predvidljivim potezima i dodavanjima igrača, koje je zato bilo lako neutralizirati, no Koper ipak nešto ambiciozniji u kontranapadima, a Olimpija i dalje sa slabašnim pokušajima izrade akcija. Na kraju je jedna uspješno izvedena kontraakcija urodila golom Kopra, da je bilo više znanja napadača moglo je biti još golova, no ipak je više prilika za gol propustila Olimpija, posvjedočivši i na taj način sadašnju razinu svojih igrača. Tim jedinim golom pobjedu je odnio Koper, koji je u sastavu imao više stranih nego domaćih igrača (sedam od jedanaest, od toga tri Hrvata), a Olimpijini igrači (dva stranca, od toga jedan Hrvat) prilikom pozdravljanja publike na kraju su ispraćeni glasnim zvižducima. Najviše su zviždali iz Olimpijine skupine ultrasa - *Green Dragons*, njih otprilike 150-ak, koji su cijelo vrijeme vrlo glasno, uz pomoć ritam sekcije, bodrili igrače, motivirali ostale gledatelje na stadionu, izvodili koreografije sa šalovima i zastavama, sve iza svojih natpisa među kojima je središnji bio „GDLJ“, iako su se pored vidjela imena i drugih slovenskih mjesta. Bez prevelikoga žamora, vjerojatno i pod utjecajem depresivne igre i rezultata, navijačka masa udaljila se od stadiona, a velik dio prema garažama koje su dio kompleksa, kako se na ovakvom, amerikaniziranom tipu stadiona i očekuje.

6. 11. 2016., Split, Hrvatska

Radnički nogometni klub Split – Građanski nogometni klub Dinamo

Karte za ovu utakmicu ne samo da se nisu mogle kupiti na internetu, što organizator uopće ne predviđa, nego se nisu mogle kupiti ni na samom stadionu tri sata pred početak utakmice. Kad sam obišao stadion i sve u betonu uočene prozorčice s rešetkama iznad kojih je pisalo „BLAGAJNA“, nije preostalo ništa drugo nego otići na objed i pokušati sljedećih dva i pol sata iskoristiti korisno, a čitanje jednog diplomskog rada, sasvim prikladno okolnostima na temu nogometa, pokazalo se upravo takvim. Vrijeme je zahvaljujući i radu brzo prošlo, a prostor za blagovanje omogućio mi je svjedočiti zanimljivim razgovorima, primjerice jednog mlađeg oca koji, reče, baš i ne ide na utakmice i ne zanimaju ga, no otići će na ovu radi prijatelja, te četvorice Hajdukovih navijača u već zrelih tridesetim godinama koji su sanjarili kako bi im bilo lijepo da sad naiđu na nekoga Bad Blue Boya, iscipelarili bi ga s guštom, kako kazaše. Oko 16.30 sati s parkirališta obližnjega trgovačkog centra *Joker*, jer stadion svoje nema, krenuo sam prema najvećoj zapadnoj tribini stadiona *Park mladeži*. Blagajna je sada bila otvorena i ljubazna prodavačica, dobro sakrivena iza debelog sloja betona i rešetaka, prodala mi je kartu za sektor C, uz VIP sektor ponajbolji prostor na tribinama. Za razliku od Slovenije, ovdje je na karti pisalo moje ime, jer prema hrvatskim propisima ulaznice za utakmice HNL-a moraju biti personalizirane. Praksa uvedena da se smanje *problemi* s navijačima nije urodila osobito pozitivnim rezultatima, možda baš zbog takvog pristupa. Prodavačici se prezime Šantek učinilo vrlo zanimljivo, odmah je zaključila da je sa sjevera, skoro me pokušala uvjeriti da kupim kartu za tribinu s gostujućim navijačima, da budem, reče, „među svojim“, iako je u osobnoj uočila da živim u Zadru. Srećom, nije bilo mnogo ljudi pa taj naš razgovor nije privukao znatniju pažnju, a gospođi sam zahvalan jer sam u tu minutu saznao vrlo zanimljive informacije o odnosu navijača Splita prema Hajduku, Dinamu i Zagrebu, koji nije toliko negativan po *sjever* kako bi se možda očekivalo.

Ulaznica za utakmicu bila je sličnija običnom računu nego kartama s kakvima sam se dosad susretao, obično tiskanima, s oznakama klubova koji igraju, često ukusno dizajniranima. Pregled za ulaz bio je vrlo pristojan, a osim čuvanja dijela ulaznice za sebe redar ju je i provukao kroz skener, vjerojatno je HNS na taj način došao do podatka o 756 gledatelja koji su promatrali utakmicu. Na početku televizijskog prijenosa navedeno je da utakmicu gleda 250 gledatelja, a i meni se činilo da ih je manje od službene brojke, negdje oko 500. Doista otužno

izgleda hrvatska liga s tako malim brojem gledatelja na utakmicama, primjerice u ovoj se radilo o utakmici hrvatskog prvaka u drugom najvećem gradu u zemlji, no s obzirom na kasnije pokazanu igru, možda slaba posjeta utakmicama i jest realna. Upravo taj mali broj gledatelja mogao bi biti zaslužan što me je jedan sportski časopis istaknuo u foto-grafskoj reportaži s ove utakmice, doista je bilo zanimljivo kako vjetar vije moju kabanicu, čime sam na neki način i sam postao promatrani od promatrača.

Da stadion *Park mladeži* nije dovršen, jasno je na prvi pogled, i zapravo, uz recentno uređenje klupske uprave, ima formu dobivenu krajem 1970-ih. Zapadna tribina dugačka je otprilike kao igralište, a visoka toliko da ima osam redova sjedala. Istočna je dužine otprilike pola igrališta, a na južnu tribinu stane približno jednako gledatelja kao i na istočnu. Ako je ona za gostujuće navijače, jasno je da domaćini ne očekuju veliki broj svojih gledatelja, uostalom to svjedoči i kapacitet stadiona od 4075 sjedećih mjesta. Sve ostalo na stadionu što okružuje teren su travnate površine, odnosno zemljani nasip.

Balevom tipologijom je teško odrediti ovakav stadion, a možda nije ni potrebno. U zemljama o kojima Bale piše on bi vjerojatno bio teren za trening i odigravanje pripremnih utakmica, no u našoj je kapacitetom i infrastrukturom sasvim dostatan za najvišu nogometnu ligu. Najzanimljiviji do početka utakmice bili su navijači. Na istočnoj, tribini najzagriženijih Splitovih navijača, skupilo ih se pedesetak, no aktivnih u navijanju, bubnjanju i mahanju zastavama bilo je njih jedva desetak. Na južnoj, gostujućoj tribini bilo je tek troje navijača, ostali su stigli dosta vremena nakon početka utakmice. Vjerojatno su kasnili zbog policijskog praćenja i smještanja u gradske autobuse kojima su dovezeni do stadiona. BBB-ima je po dolasku trebalo neko vrijeme da se saberu, organiziraju, izvjesu transparente i slično, pa su s navijanjem započeli otprilike nakon tridesete minute utakmice. Njih gotovo stotinjak lako je nadglasalo Splitove *ultrase* i zapravo su navijali vrlo korektno, s izuzetkom skandiranja protiv svojeg neprijatelja, klupskog savjetnika Mamića, te potpuno bezrazložnog započinjanja pokliča o ubijanju *tovara* i njihovu vezivanju uz spolne organe. S razlogom je to izazvalo negodovanje, prije i poslije toga, vrlo korektno i tolerantno splitske publike.

O samom nogometnom susretu, nažalost, nije potrebno mnogo pisati. Komentari u medijima redom su govorili o slaboj igri, a u naslovima je snažno istaknuto obećanje Dinamovog bugarskog trenera Ivayla Peteva kako će Dinamova igra ubuduće biti bolja. Utakmica je to iz koje se teško sjetiti nekog dobrog, lijepog poteza ili sjajne akcije. Domaćin

se osjetio inferiornim i nije želio riskirati, a Dinamo je nešto želio, no igrači nisu niti mogli niti znali to htijenje opredmetiti i učiniti stvarnim. Zapravo, teško i može biti drukčije kad se protiv zadnjeg na tablici igra s dva defanzivna vezna, pa se i formalno sedam od jedanaest igrača nalaze u obrambenom dijelu momčadi. Jedini gol na utakmici postignut je u prvom dijelu, a ostaje otvoreno pitanje je li ga postigao Dinamov branič ili si je loptu nespretnom intervencijom rukama sam u mrežu zabio vratar Splita. I ovaj slučajni gol pokazao se najvećom razlikom ove dvije momčadi, iako je jedna sa samoga začelja, a druga pri samom vrhu prvoligaške ljestvice. Kiša, vjetar, a ništa manje prikazana igra, razlozi su što je kraj utakmice dočekan s olakšanjem, i to utakmice koja nikoga neće potaknuti da više zavoli nogomet. Svjesni su toga bili i igrači i gledatelji, koji su se, s iznimkom BBB-a koje su došli pozdraviti igrači Dinama, šutke iskrali u splitsko kišno jesensko predvečerje.

20. 11. 2016., Vinkovci, Hrvatska
Hrvatski nogometni klub Cibalia – Nogometni klub Osijek

Stadion Cibalie smješten je uz južni rub Vinkovaca i od stare gradske jezgre dijeli ga rijeka Bosut. U osnovi je izgrađen 1966. godine, kao dio novog sportskog centra Vinkovaca. Na obližnjem dječjem vrtiću, zadnjoj zgradi na putu iz grada prema stadionu, lijepo je uređen zid s crtežom navijača Cibalie – ultrasa sa šalom i grbom HNK *Cibalia* te natpisom „Život prolazi, Cibalia ostaje“. Razvidno je koliko su Ultrasi svjesni važnosti simbola za zajednicu, da se kroz njih ona ostvaruje i živi, te nastavlja postojati i kad pojedinaca koji je sad tvore više ne bude. Jasno je da je nogometni klub *Cibalia*, vjerojatno i ne samo za Ultrase, viđen kao jedan od središnjih simbola grada. S obzirom na sunce koje je poslijepodne ovog kasnojesenjeg dana činilo prilično ugodnim, ali i obilnu kišu koja me je to jutro ispratila u Dalmaciji i čije sam posljedice još osjećao, odlučio sam se smjestiti na višoj i manje prestižnoj, no zato osunčanoj istočnoj tribini. Kapacitet je ove tribine oko 3000 sjedećih mjesta, razdijeljenih u 20 redova, a cijelog stadiona oko deset tisuća mjesta. Jedina natkrovljena tribina na njemu je zapadna, na kojoj uz VIP i službene prostore ima oko 700 sjedećih mjesta. Sjeverna i južna tribina nalaze se uz zavoje atletske staze i nisu velike, imaju oko pet redova, a jedino su na južnoj, namijenjenoj prihvatu gostujućih navijača, postavljena sjedala. Inače je stadion pravo modernističko zdanje u kojemu je funkciji dana prednost pred estetikom, a arhitektonski je najzanimljivija zapadna tribina, koja izgledom i krovnom konstrukcijom donekle podsjeća na predmoderne stadione u Engleskoj. Pred početak utakmice na stadionu se je skupilo oko 2000 gledatelja, najviše na istočnoj tribini, a navijača Osijeka, Kohorte, bilo je oko 300 pa su se mogli ravnopravno verbalno natjecati s domaćim Ultrasima. Inače su ove skupine prilično neprijateljski raspoložene i siječanjsku utakmicu ova dva kluba u Osijeku pratili su žestoki ulični sukobi navijača. Pri ulasku na tribinu redar je poderao moju nepersonaliziranu kartu i brzo me pregledao, stječe se dojam, s nelagodom što to mora raditi, no sudeći po tome što su me pri uspinjanju na tribinu u trku pretekla tri ultrasa (jedan se poslije ispričao zbog guranja) i potom se nezadovoljno vratili od istog redara ne prošavši ga (možda zbog nekoliko interventnih policajaca iza njega) čini se da ovakvi pregledi nisu jednaki za sve. Kako je utakmica bila dva dana nakon središnjeg državnog dana sjećanja na žrtve koje je u Domovinskom ratu pretrpio obližnji grad Vukovar, započela je sa simboličkim gestama društvenog sjećanja. Tako su predstavnici navijačkih skupina, Ultrasi i Kohorta, ispred spomen-obilježja na zapadnoj tribini stadiona položili vijence i zapalili svijeće, a igrači obje momčadi su na teren izašli s majicama posvećenim sjeća-

nju na Vukovar. I publika je sudjelovala u komemoriranju minutom šutnje, a neke nestašne pojedince koji nisu šutjeli verbalno su ukorili sami navijači, što je dobar primjer samonadzora na tribinama. I ova je utakmica u nogometnom smislu bila slaba, kako je novinar Sportskih novosti u izvješću napisao „bez baruta“. Cibalia, klub s dna ljestvice, protiv Osijeka, kluba s vrha ljestvice, nije željela riskirati i igrala je vrlo oprezno, a ni Osijek nije pokazao preveliku inicijativu, a trener nije igračima dao slobodu da pokažu svoju uočljivu igračku superiornost. U izjednačenoj igri prilika za gol bilo je tek nekoliko, uglavnom iz poluizrađenih akcija. Navijačima slaba igra nije omela raspoloženje te su i Ultrasi i Kohorta razvili zanimljivo natjecanje na tribinama, u kojemu su poklici i pjesme više provocirali drugi klub i navijače nego što su bodrili svoj tim. U drugom poluvremenu navijanje i provociranje stavili su na još višu razinu, na momente efektno subverzirajući suparnike, npr. kad je Kohorta skandirala „Osijek“, a Ultrasi u pauzu ubacivali „za k...“. Estetski dojam odlazi na stranu Ultrasa, ponajviše zbog paljenja dimnih bombi u različitim bojama, odatle možda onaj neuspjeh pokušaj ulaska trojice ultrasa na moj ulaz na tribinu, no vrlo je uspjela i akcija Kohorte kojom je cijelo prvo poluvrijeme ispred njih na tribini stajao veliki natpis „Vukovar“, a tek su ga na poluvremenu zamijenili s uobičajenim „Kohorta“. Drugo poluvrijeme igrački je bilo na razini prvog, Osijek toliko suzdržan da je slabija Cibalia čak odlučila s pojačanjem napada pokušati iz utakmice izvući više od boda. No jedna njezina pogreška u napadu, nakon koje je uslijedilo brzo izvođenje slobodnog udarca Osijekovog igrača duboko na svojoj polovici (zapravo, nepravilno jer lopta nije u igri puštena s mjesta prekršaja), omogućila je kontranapad Osijeka u kojemu nesigurna obrana Cibalie nije mogla spriječiti postizanje pogotka. Osijek je nadalje nastavio s istim načinom igre, no Cibalia je više pokušavala naći načine za pogodak, ali s pokazanom razinom kreativnosti u napadu teško se to moglo ostvariti. I u jednom pokušaju na samom kraju utakmice Osijek je izbacio jednog igrača u kontranapad, što se činilo bezazlenim jer je golman Cibalie bio mnogo bliži lopti od napadača Osijeka. No nekim čudnim spletom okolnosti vratar Cibalie neshvatljivo nogom promašuje loptu pa napadaču Osijeka ne preostaje drugo nego ju napucati u mrežu. Dovoljno za veliko slavlje Osijekovih navijača i pobjedu u slavonskom derbiju, a običnim ljubiteljima nogometa dovoljno i za pitanje zašto uopće pokušavati igrati, kad rezultat i pobjednika više određuju protivnikove greške nego vlastita kvaliteta. Nakon ovakve pogreške svojeg vratara domaći navijači počeli su napuštati stadion i velika većina nije na njemu dočekala kraj utakmice. Preostalima nije ostalo drugo nego prisjećati se nekih boljih vremena, kao jedan alkoholizirani gospodin

pokraj mene koji je kritizirajući ovakav Osijek govorio kako bi ga ona *strašna* Cibalia iz 1982. godine sredila bez ikakvih problema. Ovakav rezultat Cibaliu je uz Split učvrstio kao najozbiljnijega kandidata za drugu ligu, no i u njoj će vjerni navijači biti uz klub, jer kako grafit na stadionu navodi: „Druga liga, baš nas briga“. Očito su oni tu zbog Cibalie i Vinkovaca, a ne rezultata.

26. 11. 2016., Pula, Hrvatska

Nogometni klub Istra 1961 – Radnički nogometni klub Split

Stadion Nogometnoga kluba *Istra 1961* vjerojatno je najljepši stadion u Hrvatskoj namijenjen igranju samo nogometa. Sadašnji oblik dobio je nakon temeljite rekonstrukcije starog stadiona 2011. godine pa se može govoriti o potpuno novom stadionu. Ovaj, kako mu je službeno ime, Gradski stadion *Aldo Drosina* koštao je oko 47 milijuna kuna (usp. za ovaj i druge podatke o stadionu mrežnu stranicu Grada Pule: <http://www.pula.hr/uprava/rad-gradske-uprave/projekti/repozitorij-novosti/projekti-prikaz-single/article/nogometni-stadion-aldo-drosina/>), kapaciteta je 9800 mjesta, a kako je na hrvatskim stadionima najčešće, i ovdje je zapadna tribina jedina natkrivena. Stadion je izvrstan spoj funkcionalnosti (kojoj su jedinoj težili arhitekti većine hrvatskih stadiona) i estetskog doživljaja, koji se primjerice daje putem izbora boja za stolice i ograde, krovštem u obliku valova te polukružnim završecima tribina, koji upravo takvi tvore jedini hrvatski stadion s potpuno spojenim tribinama. Postmoderni su i pokušaj ostvarivanje veze sa starim stadionom *Aldo Drosina*, primjerice pomoću *valova* na krovštem, te shvaćanje stadiona kao polivalentnog objekta i mjesta potrošnje. Najočitiije je to ovdje i kroz pokušaj da se stadionski prostori iskoriste za poslovne svrhe, posebice izraženo kroz sjevernu tribinu do koje se prvo dolazi cestom iz središta grada. Začudilo me što se tu nije našlo mjesto za prodaju karata, nego se one kupuju na kiosku udaljenom pedesetak metara od stadiona, koji, s obzirom na to da sam dolazio s južne strane, nisam ni uočio, pa sam o mjestu prodaje karata priupitao navijače. Iako nas je bilo malo u redu, prodaja je sporo tekla. Vjerojatni je razlog otiskivanje ulaznice, koja ne izgleda kao obični račun poput onih od Cibalie i Splita, već je lijepog dizajna, otisnuta na vrlo luksuznom papiru i personalizirana na moje ime. Redari na ulazu nisu tražili da se ulaznica skenira, samo su ju pokidali, a i pregled je bio prilično pristojan. Na razglasu su se za zagrijavanje atmosfere puštale navijačke pjesme, neke i dio repertoara Demona, Istrinih ultrasa. Kako se i njih skupilo možda pedesetak, čini se da će ovakvo bodrenje kluba i stvaranje *štimunga* putem razglasa, u kontekstu sve manjega broja posjetitelja nogometnih utakmica, postati neizostavno (iako nisam pristalica amerikanizacije nogometa i na ovaj način).

Istra 1961 je nogometni klub koji vrlo pomno radi na svom istarskom imidžu, jedna od parola na mjestu za prodaju karata im je primjerice: „Svaki pravi Istrijan navija za Istru 1961“. No isto tako rade i na svom socijalnom imidžu, odnosno vezi s lokalnom zajednicom. Na ovoj se utakmici to moglo primijetiti kroz kutije uz koje su stajali osnovnoš-

kolci i u koje su gledatelji pozvani ubaciti donacije za njihovu kolegicu i teško oboljelu košarkašicu Saru Bećirović. I tijekom poluvremena puštali su se video spotovi s igračima Istre i pozivima na donaciju i dolazak na utakmicu, a klub je odlučio pola prihoda od prodaje karata donirati za akciju *Trica za Saru*. No ni ova akcija nije značajno usmjerila zaljubljenike nogometa na ovu utakmicu, pa ih se na njoj prema službenim podacima skupilo 692. Istrinih ultrasa na sjeveru bilo je najviše pedesetak, Splitovih *đavola* na jugu pet ili šest, a ukupno je tamo bilo dvanaestak gledatelja, što znači da su uz pedesetak gledatelja na istoku, svih ostalih gotovo petsto gledatelja bili smješteni na zapadu, vjerojatno i da se zaštite od moguće kiše. Atmosferu su, s obzirom na broj, prilično uspjelo pokušavali stvarati Demoni, a u nekim trenucima njihova zatišja mogli su se čuti povici i bubnjanje Splitovih navijača. Demoni su uspjeli povremeno motivirati i zapadnu i istočnu tribinu da ih podrže u navijanju, što je bilo i potrebno s obzirom na slabu igru obje momčadi. Potonje nisu propustili istaknuti ni novinari u televizijskom prijenosu i novinskim napisima. Unatoč slaboj igri i nepovezanim akcijama, Split je čak djelovao povezanije na terenu, no Istra je u prvom poluvremenu došla do vodstva. Jedan centaršut s boka njezinog igrača Splitov obrambeni igrač je u konačnici sam ubacio u svoju mrežu. Nakon toga je igra ponešto živnula, Split je počeo igrati s mnogo više igrača u napadu, no nisu uspjeli iskoristiti čak ni one prigode u kojima su napadači bili sami ispred vratara. I Istra je imala još koju ozbiljniju prigodu do kraja, no kako je napisao novinar Glasa Istre (str. 32, 27. 11. 2016.) neće se utakmica pamtiti po ničem drugom nego pobjedom kojom se Istra dodatno odmiče od momčadi s dna tablice, gdje Split ovim porazom i dalje čvrsto ostaje. Korektna pulska publika (jedini incident koji sam uočio bilo je kad je jedan gledatelj zapalio cigaretu, a redar je brzo došao do njega i zamolio ga da je ugasi) zadovoljno je napustila stadion, a i vrlo žurno pošla kući jer su se veoma tmurni oblaci skupili u njegovoj blizini. Jedan od mlađih *demoni* ipak je našao vremena da na električne stupove u blizini stadiona lijepi naljepnice svoje skupine.

27. 11 .2016., Split

Hrvatski nogometni klub Hajduk – Nogometni klub Inter

Split je sportski grad, nema sumnje. Uvjerio sam se u to već pri Dizlasku s autoceste na naplatnim kućicama, kad mi je službenik prilikom naplate cestarine rekao: „Oprosti prijatelju, ali izgledaš kao Omeyer, najveći neprijatelj Hrvatske.“ Što mi je preostalo, u Dalmaciji sam se naučio da je sasvim normalno ovakvo obraćanje na „ti“, nego odgovoriti mu da srećom još nitko nije primijetio da sličim ovom velikom francuskom rukometnom vrataru, koji je Hrvatsku koštao mnogih medalja, zadnji put na početku ove godine. Već na kilometar-dva od stadiona količina ljudi koja se kretala prema Poljudu pokazivala je da se nešto tamo zbiva, a kako se dolazilo do samoga stadiona dotad izdvojene grupice stapale su se u rijeku ljudi. Neupućeni posjetitelj hrvatskih stadiona pomislio bi da se radi o nekom posebno važnom meču koji Hajduk igra u ovo nedjeljno predvečerje, no Hajduk je igrao s momčadi iz donjeg dijela ljestvice i ne osobito atraktivnim Interom iz Zaprešića. Očigledno je dakle da nogomet, a osobito Hajduk, u Splitu još uvijek ima posebno značenje. O tome, uostalom, svjedoče i službeni podaci o broju gledatelja na utakmicama MaxTv prve lige, prema kojima je Hajduk daleko najposjećeniji klub na domaćim utakmicama. Ni na ovom stadionu karte se ne prodaju u nekom prostoru koji je njegov sastavni dio, već u kućicama u blizini. Lako ih je bilo detektirati zbog ljudi u redovima, a odmah nakon što sam stao u jedan od njih prišao nam je neuredni mladić s ponudom da kupimo ulaznicu za *Zapad*. Ulaznicu je na kraju uspio prodati za smanjenu cijenu, a profitirali su i kupac i prodavač, koji je ulaznicu dobio, kako je na njoj pisalo, gratis. Izgubio je jedino Hajduk, no vjerojatno u klupskoj upravi znaju kome distribuiraju besplatne ulaznice. I ovo je preprodavanje ulaznica svjedočilo da se očekivao interes gledatelja za utakmicu, a to je potvrdila i posjeta stadionu, na kojemu nas se skupilo nešto više od šest i pol tisuća. Stadion, inače, opravdano nazivaju i Poljudskom ljepoticom. Doista je riječ o uspjelom arhitektonskom djelu iz 1979. godine napravljenom za Mediteranske igre, zbog čega i nije samo nogometni već i atletski stadion. S obzirom na namjenu, stadion je morao biti izrazito funkcionalan, malo gdje je funkcionalni aspekt tako dobro spojen s estetskim kao na njemu. Iako je dio arhitekture slobodnih oblika koja je težila bijegu od shema, ljepota mu se zasigurno krije i u simetričnosti njegove školjke, a ostavljanjem nebetoniranoga tribinskoga prostora na južnom dijelu za zelenilo i fontanu, izrazito je naglasio svoj postfunkcionalistički aspekt i anticipirao suvremene arhitektonske ideje, primjerice o izražavanju i umjetničkog i prirodnog, uočljive pri suvremenom kreiranju stadiona za najveće svjetske sportske pri-

redbe kao što su Olimpijske igre ili svjetska prvenstva u nogometu. Uostalom, i čuvena školjka arhitektice Zahe Hadid za Svjetsko prvenstvo u Kataru 2022. godine mogla bi se iščitati kao nastavak ove sjajne ideje arhitekta Borisa Magaša iz 1970-ih. Hajduk se, svjestan popularnosti i broja navijača koji dolaze na njegove utakmice, pobrinuo da im vizualnu pažnju ne privlači samo stadion, već i sveprisutne reklame, s kojima se, rekao bih, otišlo i u krajnost. Nigdje naime još nisam uočio da se na semaforu, za vrijeme utakmice, preko cijeloga ekrana vrte reklamne poruke. I tako minutama. Čak i u SAD-u, u kojemu je komercijalizacija profesionalnog sporta dovedena do savršenstva, ovakvog nečeg nema. Sama utakmica bila je neočekivano zanimljiva jer Inter nije igrao zatvoreno, ni blizu nekakvoga *bunkera* ili *parkiranja autobusa*, kako se obično nazivaju zatvorene obrambene formacije. Prepustio jest dominaciju Hajduku, no igrao je vrlo organizirano, iznimno se kvalitetno transformirao u napad za svake osvojene Hajdukovke lopte ili greške, i cijelo se vrijeme vidjelo da momčad ima dobar plan igre te zna što želi u svakoj situaciji. Hajduk jest dominirao, imao i prilika, no jasno mu je nedostajalo stvaralaštva u napadu, a i općenitog odmaka od šablonizirane igre. Zaslužna je za to sigurno i trenerova koncepcija po kojoj su prilično povučeno, gotovo u krilu obrane, prečesto stajala dva vezna igrača. Jasno je da uz toliko težišta prema svojem голу nije moglo biti osobito uspješne igre prema protivničkom голу. No stvari su se promijenile kada je za jedne, ne previše opasne, akcije hajdukovac Kožulj pušten da slobodno puca na gol Intera s 14 metara, što je on iskoristio više preciznim, nego snažnim udarcem. Interova obrana djelovala je iznenađeno, no sve je mogla iznenaditi i njezina opuštenost za vrijeme ove akcije. Drugi je gol pao nešto kasnije. Stekao se dojam da Gkentsoglou, kao i počesto tijekom utakmice, nije znao što bi s loptom pa se odlučio na snažni udarac iz prilične daljine, bar s 30-ak metara, i na njegovu sreću, udarac je Interov golman kratko odbio, taman da do lopte prije njega dođe Hajdukov napadač i zapravo ju ugura u mrežu. Nakon ova dva pogotka prednosti Inter se otvorio igrom, no nije se činilo ni da sam vjeruje u toliki preokret u gostima, a Hajduk se vratio starom obrascu kreiranja akcija u napadu koje su teško mogle uroditi plodom, pa su najveće prigode imali u kontrana-padima. Za neke je i čudno što ih nisu iskoristili, no i Inter je mogao smanjiti rezultat jer je izrazito dominirao u zadnjoj četvrtini utakmice. Glavna je zvijezda utakmice zapravo za neutralne navijače mogla biti Torcida. Skupilo ih se na istočnoj tribini (njihova uobičajena južna je bila zatvorena zbog nedoličnog prijašnjeg navijanja) najmanje tisuću, i cijelo su vrijeme vrlo aktivno bodrili svoju momčad, naglašavajući ogromnu ljubav spram kluba i grada. Nisu, ipak, propustili uputiti poruke HNS-u o njihovu uništavajućem vođenju hrvatskog nogometa, ali ni

politici i potrebi da se navijačima da sloboda. Kako su često optuživani zbog malicioznosti, u jednom su trenutku teren ispred sebe performativno zasuli cvijećem, nazivajući ovo cvijeće, ako su oni takvi, valjda *cvjetovima zla*. Moć u klubu i na stadionu torcidaši su demonstrirali i kada se na njihov poziv da im se priključe na njihovom dijelu tribine (ponovljen kad su vidjeli da to ne rade svi), odazvao veći dio navijača na najposjećenijem Istoku. U mojoj blizini su na zapadnoj tribini sjedili i neki očevi igrača, jedan je tribine napustio istog trena kad mu je sin zamijenjen, no i nekoliko mladih parova koji su cijelo vrijeme pušili cigarete, no stadionske redare to nije nimalo zanimalo, pa čak nijedno, doista slučajno, izbacivanje sjedalice iz položaja na stadionskom betonu. Završetak utakmice donio je veselje Hajdukovim navijačima koji su se sada kao rijeka izlijevali u druge dijelove grada, a jedinu negativnost u vezi s odigranom utakmicom čuo sam od prodavačica u obližnjim dućanima koje su uočile da dio tinejdžera u njih nije ušao s namjerom da nešto kupi, već ukrade. Osobito su kritične, na temelju viđenog mogu reći s pravom, bile prodavačice u trgovini čija se reklama nalazi na *svetom* dresu ovih dječaka. No s pravom se može i konstatirati da Split kao malo koji grad živi za svoj klub i nogomet.

3. 12. 2016., Koper, Slovenija

Football Club Luka Koper – Nogometni klub Aluminij Kidričevo

Stadion Kopra dio je sportsko-rekreacijskoga centra *Bonifika*, koji je smješten na novourbaniziranom rubu grada, uz koji se primjerice nalazi nekoliko trgovačkih centara te novi željeznički i autobusni kolodvor. S obzirom na lokaciju, stadion je očekivano koncipiran u skladu s idejama kakve Bale u svojoj klasifikaciji naziva postmodernima. Radi se o stadionu koji je samo nogometni, i koji nizom detalja, osobito na dvije natkrovljene tribine, pokazuje da gledatelju želi dati i estetski doživljaj. Ponajbolji su primjer toga reflektori koji osvjetljavaju zid iza gledatelja na zapadnoj tribini i pri tome u dobro prilagođenom ritmu mijenjaju boju zida, to je detalj koji nije funkcionalan i jedini mu je razlog pojavnosti želja za estetskim doživljajem stadiona. I boje sjedalice izabrane su tako da svojim razlikama tvore zanimljive forme, a prijatelj Marko me upozorio i da reflektori nisu slučajno nakošeni, i to je napravljeno kako bi stadion bio drukčiji, zanimljiviji. Uz zapadnu, natkrovljena je još sjeverna tribina na kojoj se u prizemlju nalaze svlačionice i uz njih povezane prostorije, primjerice za suce, masažu, i sl., a na prvom se katu nalaze prostorije klupskih službi i uprave stadiona te prostori za VIP goste s ložom. Istočna i južna tribina su malene, djeluju improvizirano, no postoje planovi da se i one povećaju te da se kapacitet stadiona znatno poveća od sadašnjih 2500 sjedećih mjesta. Broj nazočnih na ovoj utakmici 20. kola (kroga) Prve lige Telekom Slovenije, (dakle pravci komercijalizacije slični su kao i u Hrvatskoj) jasno je govorio zašto klub i grad Koper nisu izgradili veći stadion, naime utakmici je pristupilo nešto više od stotinjak gledatelja, što je najmanji broj gledatelja kojemu sam ikada svjedočio na nekoj utakmici prve lige. Gotovo svi gledatelji bili su na zapadnoj tribini, na istočnoj ih je bilo četvoro, a nekoliko desetaka na sjevernoj. Prilično je uočljivo da Koper nema svoje ultrase, odnosno navodno ih ima no oni su u sukobu s klupskom upravom pa bojkotiraju njegove utakmice. Sukob je, kako sam informiran, započet promjenom imena kluba, tada se navodno smanjio i ukupni broj navijača na stadionu, a vrhunac je postigao nakon što su ultrasi oštetili autobus koji im je Klub osiguravao za putovanja na gostujuće utakmice. Čini se da su nakon toga u Klubu i gradu počeli biti percipirani kao izraziti huligani, „pijanice i drogeraši“, kako neki rekoše, pa je odlučeno da im se uskrati svaka podrška zbog „sramoćenja kluba i grada“. Kako je na stadionu bilo malo navijača, razglas je opet iskorišten za stvaranje atmosfere. No ona je svejedno sveukupno bila prilično komorna, jedino su od sredine drugog poluvremena iznenadili deseci navijača, uglavnom srednje dobi, na zapadnoj tribini, koji su počeli vrlo aktivno bodriti svoj klub

i na momente proizvesti vrlo glasna skandiranja „Koper, Koper“, toli-ko da su podsjetili na ultrase i, kako reče jedan trener Kopra, uspjeli značajno podignuti igrače. Možda treba tražiti djelomične razloge za ništa posebno kvalitetnu igračku predstavu u prvom poluvremenu i u tome što je bilo prilično hladno, nekoliko stupnjeva iznad nule i dosta oblačno. Kako su obje momčadi u utakmicu ušle u lošoj seriji s nizom poraza, igralo se dosta oprezno i sa samo jednim pravim napadačem. No bliskost pozicije na tablici i brzo uočena ravnopravnost momčadi na terenu, omogućila je da kasnije ipak gledamo meč protivnika koji se usude poći po pobjedu. Nešto je više prilika imao Koper, no i Aluminij je mogao doći do vodstva, uglavnom iz brzih transformacija iz obrane u napad. Ono što je bilo uočljivo jest da momčadi nisu imale igrače koji bi svojom kvalitetom, lucidnošću, varkom ili potezom iznenadili protivnika i uputili pravo dodavanje koje stvara vrhunsku priliku. Tako su predvidljiva dodavanja redovito rezultirala predvidljivim završetkom akcija. Slično je bilo i u drugom poluvremenu, u kojemu su si momčadi dopustile još više rizika, pa je opet bilo više izglednijih prilika za Koper, no i Aluminij je svojim prilikama mogao doći do pogotka. I kad je već izgledalo da će utakmica završiti bez golova, tj. neriješeno, potpuno u skladu s disponiranošću igrača, jedna se lopta nakon dobre akcije Kopra malo dulje zadržala u kaznenom prostoru Aluminija, što je kvalitetno iskoristio Koprov igrač koji je u igru ušao u drugom poluvremenu i rutinirano loptu odaslao u mrežu. Tek se tada igra otvorila na način na koji ljubitelji nogometa priželjkuju od početka, no kako je do kraja ostalo desetak minuta nije bilo dovoljno vremena da se promijeni rezultat. Zapravo, čak je i bilo vremena, no igrači, osobito Kopra, nisu pokazali dovoljno umijeća i sabranosti da postignu još koji pogodak. Domaći igrači i navijači radosno su dočekali kraj utakmice, a okupljeni dječaci, njih tri-četiri na Istoku, pohitali su prema sjevernoj tribini i mjestu izlaska igrača s terena. Molili su domaće igrače za dresove s utakmice, a nakon što je nedavno angažirani hrvatski igrač Danijel Pranjić dao svoj jednome od dječaka, svjedočio sam jednom od najvećih izljeva radosti u životu. Lice desetogodišnjeg dječaka sjalo je od ozarenosti i u, činilo se, stanju transa trčao je tribinom mašući dresom i vičući da mu je „dal dres, dal dres“, dok nije ushićen završio u zagrljaju nasmijanog oca. Diraljiva Pranjićeva gesta, koju danas igrači sve rjeđe prakticiraju zbog obaveze da klubu plate dres koji ne vrate nakon utakmice. Poslije utakmice, s obzirom na to da sam zahvaljujući pomoći prijatelja i kolege iz FC *Luka Koper* dobio status VIP posjetitelja utakmice i imao pristup u gotovo sve klupske prostorije, mogao sam se uvjeriti koliko je riječ o međunarodno koncipiranom klubu, u kojemu su treneri i igrači iz Slovenije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Španjolske,

Argentine, Švedske, Koreje i Gane, a fizioterapeut iz Bugarske, te kako je unatoč primjernoj profesionalnosti stručnih službi kluba, u njemu nazočna obiteljska atmosfera.